

נאמר של נייר

האיש שכתב בשבת צ'כית ★ איך הפך "יד ושם" למקום קדוש ★ עקרונות של חוקר-שואה מיובש ★ גוי שהציל יהודים ★ אנרכיסט במלכודת פאשיסטית ★ גיבור "מחניים"

פתיח

שואה עכשיו

בראשית השבוע הבא, שוב ייגעו בתי-האכל הבילוי והשעשועים, והמדינה תעניק יום אחד מתוך 365 ימים, כמסע-רצוצה לזכר השואה שהתחוללה על יהדות אירופה. כמה מהפירוטומים שראו-אור בשנה האחרונה בישראל בנושא השואה נסקרים בטורים אלה.

יומן

חיים כאילו

בראשית שנת 1967, בעליית-גג של אחד הבתים בטרוינישטאט (טרוינישטאט בשמה הגרמני), נמצא יומנו של אגון רדליך. בימים אלה ראה-אור היומן תחת הכותרת חיים כאילו.

רדליך היה מנהל מחלקת הנוער בטרוינישטאט, מאז הקמת הגטו בחורף 1941 ועד לאוקטובר 1944, כאשר נשלח ביחד עם אשתו ובניו הפעוט הישר לתאי-הגאזים של מחנה בירקנאו.

יומנו של רדליך, מצטרף לרשימת יומנים מימי השואה, שעוצמתם היא מעל ומעבר לכל מיסמך סיפורתי. אין סופר, ויהא מוכשר כפי פולדור דוסטויבסקי, המסוגל לכתוב במחיצת השניה של המאה העשרים בעוצמה כזו. רדליך כתב את יומנו בעברית. רק בשבת, כדי להקטין את חילולה, נהג לכתוב — כפי שכונה אגון רדליך בפי כולם — לכתוב בצ'כית.

מחנה טרוינישטאט היה מחנה-ראווה שהקימו הנאצים. אליו הובאו לביקור עיתונאים ואנשי הצלב-האדום-הבינלאומי, כדי להוכיח, שה

• אגון רדליך - חיים כאילו, יומן 1944-1944, הוצאת בית לוחמי הגטאות והקיבוץ המאוחד; 231 עמודים (כריכה רכה).

תיעודים ופרטי מידע שונים, כקפדנות מירבית, אלא שהמעייין במחקר מאבד, מרוב פרטים, את הקטל של טרבלינקה.

גם סקירת הפתיחה של ארד, לתולדות הקמת כתיבה-חרושת למוות, היא לאקונית ומהווה חזרה על סקירות מצולחות יותר, כך גם שירותו של רייקנו של פרנץ שטנגל, מפקדו של מחנה-הריכוז טרבלינקה.

כל עוד היה מחקרו של ארד מחקר יבש, אולי היה קיים בו טעם כלשהו, אלא שטרבלינקה של ארד הוא ספר מחקרי גרוע, ועלי-מנת לאמוד עד כמה הוא גרוע, מן הראוי לבחון את סיפרו של ז'אן-פרנסואה שטיינר טרבלינקה, שהוא רומן-תיעודי, שראו-אור בשנת 1966, ונחשב אחד מהמעולים שבסיפרי-השואה, בכל הזמנים (כהתאם לקביעות של סלמון דה-בובואר, ג'ורג' שטיינר ואחרים), רומן, שבנגיד לרוב הספרים התיעודיים של חוקרי השואה, השואנים המיקצועיים, מציג את היומיום במחנה טרבי-לינקה, בלא כחל ושרק, בלא ניסיון לגלר-רפיקציה בלתי-מאוזנת.

אחת מתגליתיו של שטיינר, שאינה מוצאת לה התייחסות בסיפרו של ארד, היא באתיאום של מורדי מחנה-הריכוז טרבלינקה, טענה

רביטבחים פרנץ הומוסקסואליות מצונזרת

מוכתת, שהשואנים וחוקרי-השואה מתעלמים ממנה.

דוגמה נוספת לפיברוק ההיסטוריה נוסח מנהל יד ושם ארד, מצויה בהתייחסות לרמותו של סגן-מפקד מחנה טרבלינקה קורט פרנץ, דמות ששטיינר חשף אותה, על סמך עדויות של ניצולי המחנה, עד תום.

קורט פרנץ ביסס מסבינו עולם הומוסקסואלי שלם, ששימש אמצעי להצלחת של יהודים רבים, אלא שארד, במיסגרת הפיברוק ההיסטורי שלו, מאוכזר זאת, אך בהסתייגויות ובאיי-בהרה, תוך שהוא כותב: הוא היה נאה, פנוי היו עגולים ובעלי הבעה ילדותית במקצת. צעיר בהשוואה לאנשי אס-אס אחרים. לכן כינוהו האסירים לאלקני (בובה ביידיש). רושם חיזוני זה שימש כמסווה לרמותו האמיתית, דמות רצח וסאדיסט, שהפך כיוט לאסירים, בסוריו במחנה, לעתים תוך כדי רדיפה על סוס, היה מתלוצץ אליו בלב גדרל ומסחירי מגזע ברנדיני שכיניו היה ברי. בלב זה אומן לציית להר

• יצחק ארד - טרבלינקה - אוכדן ומרי; הוצאת עם עובד; 287 עמודים (כריכה רכה).

1972 שימש כצה"ל כקצין-חינוך-ראשי, בדרגת תת-אלוף, הוצנח בתום שירותו הצבא למישרת מנהל רשות-החינוך יד ושם, שם השלים עד מהרה את עבודת הדוקטוראט שלו.

באחרונה פירסם יצחק ארד, שעבר את השואה כפרטיון, מחקר תחת הכותרת טרבלינקה -

כותבי-יומן רדליך שם עברי לאייכמן

אוכדן ומרי, מחקר שהוא בחינת כישלון תיאורי של מחנה-השמדה, אחד מהנוראים למרות-הכיסוי המרעי, אין העיון בטרבלינקה של ארד מעורר בקורא ריגשה כלשהי, אמנם, מחברו, בזכות מעמדו הנכבד כבעלה-בינת ביד ושם, מעמית במחקרו רשימה בלתי-מסתיימת של

• נלעד - מאסף לתולדות יהדות פולין ו'; עורך: משה מישקניסקי; הוצאת בית הספר למדעי היהדות; אוניברסיטת תל-אביב; 354 עמודים (כריכה קשה).

שמועות ברבר השמרת יהדות אירופה כמחנות הריכוז הן ברירה.

אגון רדליך סוקר ביומנו את חיי הגטו בטרוינישטאט, כמעט יום ביומו. מאחר שהיומן כתוב בעברית, הרי מוזכר בו ארולף אייכמן תחת השם "איש אולן". ביומן מובא מעט מהווי החיים התרבותיים בתוככי מחנה/גטו זה, כמו: חוג עברי מעניין; הרצאה על הנושא "עגנון וכתביו"; תוכן סיפרו מעלות וירידות; דומה למחשבה היסודית בספר איוב; גורל האדם לכבול ולהיות מאושר לפריוני...

רדליך מתייחס ביומנו גם להתייחדויות שבין גברים לנשים, בעיית אוכדן הוות אצל נשות המחנה, בשל תזונה לקויה, גרמה לעיתים קרובות לנשים חששות ברבר כניסתן להריון. לא נעלם ביומנו של רדליך גם תיאור התנהגותה של המיטרה היהודית במחנה, "שהולכת וצוועדת בתרמת רגליים..." במילים אחרות: בנוסח החיילים הגרמניים.

ביום 17.3.1943 כתב רדליך ביומנו את השורה הבאה: "מתה בתו של הרצל. רוצים אני לסדר בתי-ידן לנצח".

בסוף הספר מצוי מיני-יומן, תחת הכותרת יומן לזן המוקדש לכנו של המחבר, דן, שנולד במחנה ושנספה ביחד עם הוריו.

המונוטוניות של רישום סבל החיים בגטו זה, סבל שכווהו גרועו לעומת המחנות האחרים, הוא סיפור אקדמה לשואה, המחריר לא פחות מהמוזיעים שבמחנות-ההשמדה. מתוך יומנו של רדליך ניתן לאמוד על מתיחת החבל ההדרגתי של שוכני מחנה זה, הגדלת סאת-הסבל שלהם - עד למישלוחם אל מחנות-ההשמדה.

אולי אני מושגד בהתייחסותי לכל שהתרחש במחנה טרוינישטאט, הרגשה זו מקורה בעובדה, שחבתי, לרודתי ולאחרים ממישפחתי שימש מחנה זה תחנת-כיניים של סבל, קודם שנשלחו למחנות-ההשמדה, שבהם הושמדו.

מחקר

טרבלינקה

יצחק ("טולקה") ארד, קצין שיריון שעד

דיסנילנד של השואה

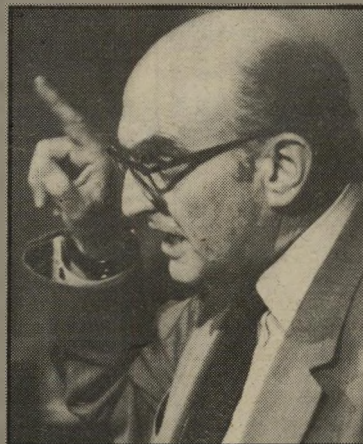
מיוזר-אירופה, שקודם לפרוץ המילחמה באו אליהם חסידיהם, שאלו אם להסתלק קודם שיגיעו הנאצים, והבנים השיבו בנוסח המוכר: טרם הגיעו ימות המשיח וגחלנו נקבע במרומים.

עד אשר יקומו מנהלי יד ושם ובראשם גדעון האוזנר, יצחק ארד (נראה: מחקר) ואחרים, ויאמדו את האמת, עד אשר יחדלו להתחיק מוסר זה כדיסנילנד של שואה, שאליו מביאים ראשי מדינות זרות כדי שיחבשו כיפה, יילו דימעה ויאמרו: אנחנו מוזנזים! — לא יהיה כל ערך מתוך, מרתיע, ובעל משמעויות מוסריות למושג שואה.

גיוון זה, המאפיין את יד ושם הגיע לשיאו כאשר מעט אחר פרץ מילחמת לבנון הגיע אחד הזורים השכולים, ניצל שואה, להפגין בעררי יד ושם, כאות מחאה על שתיקת מוסר זה. מימות אוכדן מוסר מישראל פנו ראשי יד ושם למישטרה וביקשו לסלק את האב השכול המפגין.

אחר המהפכים שלהם יזקוקה ישראל של היום הוא בתחום הסברת השואה וכן במשמעות ובתפקידים של יד ושם.

פרק אחר, המוסיף נימוק לצורך גידושו המידי של אלוהים מיד ושם, הוא פרק העוסק בחלקם של רבני פולין ושאר ארצות

מנהל האוזנר חיך אתה, אלוהים

החוויה הישראלית

לפני כמה שנים ערכתי ראיון ארוך ומרתני עם הצייר שמואל בק, במהלך הראיון ביקשתי להתייחס לנושא המרכזי מנטיצייה של השואה בישראל, שעיקרה מתמקד במוסר יד ושם, בק הביע את סלידתו מהתופעה, הגרדי חלק ממוסדות יד ושם - כעיקר האמנותיים — כדיסנילנד של יד ושם.

תחושה דומה עולה כי מרי יוס-שואה, כאשר הטלוויזיה מקרינה את הטקס הרתי, בהשתתפות צמרת המדינה והרבנים הראשיים — לפתיחת אירועי יום-השואה.

בתוכנו ומחושב לטישטוש אמיתות של היסטוריה, מוסרה הרתיות של זכר השואה, תוך התעלמות מהאמת האתי-איסטית, שהיהודים כמחנות-הריכוז מאסו כאלוהי ההיגרים, ואף שרו שיר שמילותיו היו: אללהים, חיך אתה נמצא בשעה שאמנתו מיתורים לעברך בעשף.

אחרים שרו שיר שבו אימרתו של ישוע הנוצרי אלי אלי למה עזבתני ועוד כתינה וכתנה, המעידים על יחס החילוני של טכוחי השואה לטיבלם.